

शिक्षा

प्रजातन्त्रको पुनःस्थापना पछि २०४८ सालमा नेपाली कांग्रेसको नेतृत्वमा सरकार बन्दै गर्दा नेपालमा ३२% मात्र साक्षरता थियो । देशभरि १४,००० विद्यालयहरू मात्र थिए । प्रत्येक १० जनामा मात्र ६ जनाको विद्यालयसम्म पहुँच थियो। पञ्चायत कालको अन्तिम वर्ष २०४६ सालमा ६४,००० जनाले SLC परीक्षामा सहभागी भएकोमा हाल हरेक वर्ष ४ लाख विद्यार्थी SEE परीक्षामा सहभागी हुने गर्दछन् । नेपाली कांग्रेसको नेतृत्वका सरकारले 'सबैलाई शिक्षा'को अवधारणा अन्तर्गत निःशुल्क एवं सर्वसुलभ शिक्षाको नीतिलाई प्रोत्साहन गर्‍यो । फलतः हाल देशका ३५,००० भन्दा बढी विद्यालयमा ८० लाख विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् । नेपालको साक्षरता दर निरन्तर बढ्दै गई भण्डै ६८% पुगेको छ । सन् १९९० मा ३२% छात्राहरू मात्र प्राथमिक विद्यालयहरूमा भर्ना हुन्थे भने हाल विद्यालयमा भर्ना हुने छात्र र छात्रामा कुनै भिन्नता रहेको देखिँदैन । देशका ९७% प्रतिशत प्राथमिक विद्यालय जाने उमेरका विद्यार्थी विद्यालयमा भर्ना भएका छन् ।

पछिल्लो तीन दशकमा नेपाली कांग्रेसको शिक्षानीति र नेतृत्वले आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको पहुँचलाई सर्वसुलभ बनाउने एउटा महाअभियानले सफलता प्राप्त गरेको छ । अबको दशकमा हाम्रो शिक्षाप्रणालीलाई व्यापक सुधार गर्दै सबैलाई गुणस्तरीय शिक्षा दिलाउने हाम्रो पार्टीको प्रमुख लक्ष्य रहनेछ । जसको लागि 'रट्ने र घोक्ने' खालको सिकाई परम्परालाई निरुत्साहित गर्दै बालबिकासदेखि माध्यामिक तहसम्मै 'सोच्ने, सोध्ने र सिक्ने' शिक्षण परम्परा र अभ्यासलाई प्रोत्साहन गर्दै लानेछौं । विद्यालयमा उपस्थिति दर उत्साहजनक देखिएता पनि ड्रप-आउट दर घटाउन र रिटेन्शन दर बढाउने नीति र कार्यक्रमहरू अबलम्बन गर्दैजाने छौं ।

द्रुत गतिमा विकास भइरहेको प्रविधि, भूमण्डलिकरण र विश्व परिवेशमा विकसित हुँदै गरेको आर्टिफिशल इन्टेलिजेस (AI), रोबोटिक्स, स्वचालन (Automation) को उपभोग मात्र गर्ने हैन, तिनको विकास र निर्माणमा सहभागी हुन सक्ने शिक्षाको जग बसाउन नेपाली कांग्रेसको नेतृत्वका सरकारहरूले समानान्तर रूपमा प्राथमिकतामा राख्ने छन् ।

सिकाइ केन्द्रित विद्यालय	● हरेक स्थानीय तहमा एउटा सुविधा सम्पन्न उत्कृष्टताको केन्द्र “Center of Excellence” को रूपमा कम्तीमा एउटा “अगुवा विद्यालय” (Lead School) ● विद्यालय शिक्षामा हाल रहेको उच्च विद्यालय छाड्ने दर (Drop Out Rate) लाई कम्तीमा २०% ले घटाईने छ ● विद्यार्थीहरूमा आलोचनात्मक चेत, सिर्जनशीलता, रचनात्मक क्षमता, अरूसँग मिलेर काम गर्ने सीप पाठ्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरिने ● महानगर, उपमहानगर र ठूला नगरपालिकाहरूमा स्तरीय नवप्रवर्तन केन्द्र (Innovation Center) तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा मेकरस्पेस “Makers Space” को अवधारणामा रचनात्मक क्षमताको विकास ● विद्यार्थीहरूले आफूले निर्माण गरेका र सिकेका कुराहरूको प्रदर्शन गर्ने अवसर पाउने गरी वार्षिक ‘सिकाई मेला’ ● स्थानीय तहमा कम्तीमा एउटा ‘व्यावसायिक सीप विद्यालय’ सञ्चालन ● फरक क्षमता भएका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पछाडि परेका समुदायबाट आउने विद्यार्थीहरूलाई विशेष विद्यालय र आवासीय छात्रवृत्तिको व्यवस्था ● अतिरिक्त क्रियाकलापमा विशेष रूची भएका विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहन गर्न स्थानीय तह स्तरीय अथवा क्षेत्र स्तरीय प्रतिष्ठानहरूको सञ्चालन ● विद्यार्थीहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि गुणस्तरीयता दिवा खाजा कार्यक्रम ● छात्राहरूका लागि विद्यालयमा नै गुणस्तरीय निःशुल्क सेनिटरी प्याडको व्यवस्था ● स्थानीय आवश्यकता र परिवेश अनुसार मौलिक ज्ञान (Indigenous Knowledge) र आधारभूत जीवन सीपहरू (Life Skill) सम्बर्धन र संरक्षण हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण ● विद्यार्थीहरूको ज्ञान, सीप र उत्प्रेरणाका लागि विभिन्न विधाका आमन्त्रित विज्ञ अतिथि शिक्षक ● विद्यालयहरूलाई अन्य स्थानीय तहका विद्यालयसँग सूचना प्रविधिसँग जोड्ने र एक विद्यालयको अनुभव र संसाधनको प्रयोग अन्य विद्यालयलाई गर्ने वातावरण निर्माण, ● विद्यालयहरूमा आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार, पुस्तकालय, कक्षाकोठा, लैङ्गिकमैत्री शौचालय तथा अपाङ्गमैत्री संरचनाहरूको व्यवस्था, ● प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई थप विकास गर्दै हालको १ वर्षको अवधिलाई बढाएर दुई बर्ष गरिने, ● हरेक वडामा कम्तीमा १ विद्यालयमा नमूना प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम सञ्चालन, ● आधारभूत शिक्षामा देखिएको न्यून सिकाइ तथा कोभिडको कारणले भएको सिकाइको क्षतिलाई पूर्ति गर्न सुधारात्मक कक्षा (Remedial Class) को प्रबन्ध, ● विभिन्न पेशा र व्यवसायमा संलग्न स्थानीय र राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूलाई विद्यालयमा एकदिन कार्यक्रम सञ्चालन ।
जागरूक अभिभावक	● विद्यालयका कार्यक्रममा अभिभावक उपस्थितिलाई कम्तीमा ९०% बनाइने, ● अभिभावकसँग सम्बन्ध विस्तार गर्न प्रत्येक विद्यालयबाट टोल भेला र मासिक घरदैलो कार्यक्रम, ● हरेक त्रैमासिक परीक्षासम्म शत्रु प्रतिशत उपस्थित हुने विद्यार्थीका अभिभावकलाई सम्मान, ● ५ वर्ष भन्दा कम उमेर समूहका बालबालिकाको सिकाइलाई घरबाटै सुरु गर्न विद्यालयमा अभिभावकसँगको सहकार्यका कार्यक्रम, ● अभिभावक र विद्यार्थीहरूका लागि प्रभावकारी गुनासो संयन्त्रको व्यवस्था ।

उत्प्रेरित शिक्षक	● माध्यमिक तहको विद्यालय सुधार योजना अन्तर्गत विषयगत शिक्षकहरूको अभावलाई पूर्ति गर्ने गरी दरबन्दीको व्यवस्था, ● दरबन्दीको अभाव भएका विद्यालयहरूमा स्नातक अध्ययन गरेका योग्य युवालाई उत्प्रेरित गरी स्वयंसेवक शिक्षकको रूपमा परिचालन, ● क्षेत्रगत आधारमा सिकाइ केन्द्रहरूको स्थापना गरी विषयगत शिक्षकहरूको त्रैमासिक भेला आयोजना गर्दै आफूसँग भएको सीप, ज्ञान र अनुभव अन्य शिक्षकसँग बाँड्ने अवसरको सिर्जना, ● शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकलाई सिकाइ सामग्री निर्माण र प्रयोगको तालिम, ● क्षमता अभिवृद्धिका लागि मेन्टर शिक्षक को व्यवस्था, ● शिक्षकको व्यावसायिक विकासमा ट्रेड युनियनमा सँगठिन हुने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै दलगत राजनीतिमा हुने आवद्धतालाई निरुत्साहित गर्ने, ● शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन गरी हरेक स्थानीय तहमा प्रत्येक वर्ष उत्कृष्ट शिक्षकलाई सम्मान, ● शिक्षकहरूमा आधारभूत प्रविधिको सीप विकास, एक शिक्षक एक ल्यापटप, प्रविधिको प्रयोग, उत्प्रेरणा कार्यक्रमहरूको सञ्चालन, ● प्रारम्भिक बाल विकासका शिक्षकको क्षमता वृद्धि गर्दै पारिश्रमिकलाई कम्तीमा आधारभूत विद्यालय शिक्षकको तलब सुविधाको स्तरमा पुऱ्याउने ।
सबल नेतृत्व र व्यवस्थापन	● प्रतिस्पर्धाको आधारमा पूर्ण अधिकारसहित करार अवधि रहने गरी सबै विद्यालयमा जवाफदेहिता सहितको प्रधानाध्यापकको व्यवस्था, ● प्रधानाध्यापकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि सेवा प्रवेश र सेवा अवधिभर नेतृत्व, क्षमता विकास, व्यवस्थापन, तथा शिक्षण पद्धतिको तालिमको व्यवस्था, ● विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई दलीय भागबण्डाबाट मुक्त राखी विद्यालय विकास र सुधारमा प्रतिवद्ध स्कुल बोर्डको रूपमा विकास गर्ने ।
जवाफदेही शिक्षा प्रणाली	● प्रत्येक विद्यालयमा विद्युतीय हाजिरीको व्यवस्था, ● गुणस्तर विकासका लागि प्रत्येक स्थानीय तहमा विद्यालयहरूको सिकाइ उपलब्धिको अवस्थाको मापन गर्ने र तथ्याङ्कलाई सार्वजनिक गर्ने परिपाटीको निर्माण, ● स्थानीय तहको शिक्षा विभागमा कार्यरत कर्मचारीले सबै विद्यालयमा कम्तीमा महिनाको एक पटक निरीक्षण र अनुगमन गर्ने व्यवस्था, ● जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र स्थानीयवासी रहेको विद्यालय सहयोगी समूह स्थापना गरी नियमित अनुगमन र सहयोगको संयन्त्र बनाउने ।
नीति, योजना र शासकीय सुधार	● स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्र रही आवश्यक नीति, ऐन र नियम बनाउने, ● जनसङ्ख्या वृद्धिको प्रक्षेपणलाई आधार लिई रणनीति निर्माण र विद्यालय क्षेत्र नक्साङ्कनलाई अगाडि बढाउने, ● आवश्यक नदेखिएका विद्यालयहरूलाई समायोजन गर्ने,

	बालबालिकाको शिक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न भौगोलिक रूपले विकट ठाउँमा आवासीय विद्यालय र अन्य ठाउँहरूमा यातायातको प्रबन्ध गर्दै विद्यालयहरू सञ्चालन गर्ने, ● आफ्नो तहको अवस्था र शिक्षा विकासको रणनीतिलाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय सरकारले राष्ट्रिय मापदण्डभित्र पर्ने गरी शिक्षक नियुक्ति, शिक्षकको व्यावसायिक विकास, सरुवा आदिको आफ्नै नीति बनाउने सक्ने, ● विद्यालयहरूले आवश्यकता अनुसार स्थानीय मातृभाषा, नेपाली वा अङ्ग्रेजीलाई पठन-पाठनको भाषा बनाउन सक्ने व्यवस्था, जीवन पर्यन्त सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्न स्थानीय तहका स्तरीय सार्वजनिक पुस्तकालय तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको सञ्चालन, दलित समुदायलक्षित विशेष कार्यक्रम लागू गरिने ।
लगानी	● स्थानीय तहहरूले सशर्त अनुदानबाहेकको शिक्षामा गर्ने लगानीलाई हालको अवस्थाबाट कम्तीमा पनि दोब्बर गरिने, ● विद्यालयको योजना र प्रस्तावको आधारमा स्थानीय तहले आफ्नो स्रोतबाट उचित विद्यालय सुधार र शैक्षिक कार्यक्रमको लागि विशेष अनुदान उपलब्ध गराउने ।
धार्मिक विद्यालय	● मदरसा, गुम्बा, गुरुकुल जस्ता शिक्षालयको निःशुल्क दर्ता गरी आधुनिक सीपमूलक शिक्षालाई समेत समावेश गर्न उत्प्रेरित गर्ने, ● शिक्षकको तालिम तथा पेशागत विकासमा ध्यान दिने ।
संस्थागत विद्यालय र गैरसरकारी संस्था	● संस्थागत विद्यालयलाई गैरनाफामूलक वा सार्वजनिक गुठीमा आबद्ध हुन प्रोत्साहन, ● संस्थागत विद्यालयको गुणस्तरीयता र शुल्कमा नियमन र अनुगमन, ● संस्थागत विद्यालयमा भइरहेका राम्रा प्रयास, उत्कृष्ट व्यवस्थापकीय अभ्यासलाई सार्वजनिक विद्यालयको सुधारमा योगदान दिन सक्ने वातावरणको निर्माण, ● सार्वजनिक शिक्षा सबलीकरणमा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी राम्रा अभ्यासलाई संरचनागत र प्रणालीगत सुधारको लागि प्रयोग गरिने ।
सङ्घीय तहमा हुनु पर्ने सुधार	● स्थानीय सरकारहरूले गर्ने प्रतिवद्धता पूरा गर्न स्थानीय सरकारलाई थप बलियो बनाउने गरी सङ्घीय शिक्षा ऐन तर्जुमा, ● सङ्घीय सरकारले शिक्षाको वस्तुगत आवश्यकताको आधारमा न्यूनतम गुणस्तरको मापदण्ड तयार गर्ने, ● नव नियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश पूर्व कम्तीमा ६ देखि ८ हप्ताको आवासीय तालिम साथै आवधिक सेवाकालीन तालिम प्रयोगात्मक रूपमा सञ्चालन, ● स्थानीय तहस्तरीय सिकाइ उपलब्धिको परीक्षण गरी वार्षिक राष्ट्रिय सूची प्रकाशन, ● विशेष आवश्यकता भएका तथा पिछडिएका वर्गका विद्यार्थीको शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन स्थानीय सरकारहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक अनुदान उपलब्ध गराउन नवप्रवर्धन कोषको व्यवस्था, ● आर्थिकरूपमा कमजोर तर प्रतिभाशाली विद्यार्थीहरूले उच्चशिक्षा अध्ययनका लागि समावेशीता र जनसंख्याको आधारमा वर्षेनी 'नेपाल र नेपालीको भविष्य छात्रवृत्ति' कोष स्थापना, ● बीचमै पढाइ छाडेका युवालाई व्यवसायिक तालिम मार्फत सीप विकासका साथै समकक्षता प्रमाणिकरणको (Equivalency Certification) व्यवस्था मिलाइने, ● सक्षम स्थानीय तहले आफ्नो नेतृत्वमा उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्न चाहेमा दीर्घकालीन संभावना तथा सङ्घीय र प्रादेशिक कानून सम्मत हुनेगरी सञ्चालन गर्न विशेष सहयोग गर्ने ।